

CD-1623

ROMANTISME SONORE D'ALBANIE

TONIN HARAPI • ALBERT PAPARISTO
ALEKSANDER PEÇI • KOZMA LARA
ÇESK ZADEJA • FEIM IBRAHIMI
LIMOZ DIZDARI

ENI DIBRA HOFFMANN
PIANO

ROMANTISME SONORE D'ALBANIE

TONIN HARAPI • ALBERT PAPARISTO
ALEKSANDER PEÇI • KOZMA LARA
ÇESK ZADEJA • FEIM IBRAHIMI
LIMOZ DIZDARI

ENI DIBRA HOFFMANN
PIANO

ERIONA JAHO
VIOLIN

MARSELA BINERI
CELLO

	TONIN HARAPI (1926–1992)	
1	Romance	3'53
	ALBERT PAPARISTO (1925–2014)	
2	Humoreska	1'58
	ALEKSANDER PEÇI (*1951)	
3	Vals i drondafilleve	4'44
4	Valle brilante çame	7'51
	KOZMA LARA (1930–2019)	
5	Balladë nr. 2	4'40
	ÇESK ZADEJA (1927–1997)	
6	Temë e variazione	5'50
	ALBERT PAPARISTO	
7	Kang' e lashtë	3'34
	TONIN HARAPI	
8	Temë e variazione "Delja Rude"	9'19
	FEIM IBRAHIMI (1935–1997)	
9	Toccata	4'05
	ENI DIBRA HOFFMANN, piano	
	LIMOZ DIZDARI (*1942)	
	Trio nr. 1 Këngët e tokës	
10	<i>Andante</i>	4'12
11	<i>Scherzo-Allegro</i>	6'07
	ENI DIBRA HOFFMANN, piano	
	ERIONA JAHO, violin	
	MARSELA BINERI, cello	

ALBANIAN COMPOSERS ROMANTISME SONORE D'ALBANIE

This album is a collection of works from Albanian composers whose names are virtually unknown here in Western Europe. *Sonorous Romanticism of Albania* is the title of the album. 'Romanticism', although most of the composers wrote their work in the second half of the 20th Century. Tonin Harapi (*1926) studied in Moscow and was then a composition professor at the National Conservatory in Tirana, Albania. Albert Papparisto (*1925), founder and first director of the National Conservatory, was a renowned musicologist. He also studied in Moscow and was a leading figure of the Albanian musical scene until his death in 2014. Aleksander Peçi, born in 1951, is the youngest composer in the compendium. He studied in Tirana and has been an independent composer since 1986. He teaches at the University of Arts in Tirana¹. Another composer, Kozma Lara (*1930) who studied in Moscow and Tirana, distinguishes himself from the others through the sheer number of works produced. Česk Zadeja (*1927) who also studied in Moscow, is considered to be the father of Albanian music. Feim Ibrahimimi (*1935) is the first major composer to have exclusively studied in Albania. He became the director of the Tirana Opera and Ballet Theatre and taught musical theory at the National Conservatory. Finally, Limoz Dizdari, born in 1942 and who was awarded the

title of 'Albania Artist Emeritus' rounds off this selection with the only piece of chamber music on the album, a trio for piano, violin and cello.

Albania was and still is an unknown country in the History of European music. When in the 19th Century most Central European countries such as Poland, Czech Republic (Bohemian) and Russia, as well as Spain in Western Europe, slowly started to create their own musical culture based on their folk music, the southern Balkans remained largely isolated. It's only in the 20th century that a musical culture specific to Albania started to emerge. Even then, most Albanian composers had been formed in Moscow after the Second World War before teaching their students at the National Conservatory in Albania. Thus, after the Second World War, Albanian music was almost exclusively influenced by the official political culture of the Soviet Union. Thanks to Béla Bartók and Zoltán Kodály, and to their students, Hungary had a more modern musical language that, in terms of melody, but also and most importantly in terms of rhythm, was heavily influenced by folk music, the music of the farmers. In Poland, a modern musical language already influenced by Western avant-garde but keeping its original characteristics nonetheless was making an appearance through Lutoslawski and Pendericki since the 1960's.

In the Soviet Union two different schools were developing. On the one hand that of Dimitri Shostakovich and Serge Prokofiev which was

¹ New name of the National Conservatory of Tirana

often in conflict with the official political culture but recognised in the Western world. On the other hand, there was the school of composers who were loyal to the official style such as Nikola Myaskovsky or Dimitri Kabalevsky and who were supported by the officials but not recognised in the Western world. In the second half of the 20th century the Soviet composers such as Edison Denisov, Alfred Schnittke and Sofia Gubaidulina were leaning towards the more avant-garde inclinations of the Western world, where to they later emigrated to pursue their work.

Most of the Albanian composers learned their skills at the Conservatory in Moscow and in turn passed on their knowledge to their students of the Albanian National Conservatory which was founded short before. As a consequence, the piano and chamber music pieces presented in the album are in line with the recognised Soviet school. All the Western avant-garde trends such as atonality, twelve-tone technique and even the serialism from the school of Darmstadt were frowned upon in Moscow, and so they were in Albania.

As the title of the album may suggest, the works are loaded with traditional romanticism. There are few sounds originating from the folk music in the melodies. The harmony is mostly inspired by late romantic works and an excessive chromaticism is thus avoided. Aleksander Peçi and Albert Papparisto allow themselves to dive into a broadened tonality and even into

bitonality; the *Humoreska* from Papparisto has a touch of Prokofiev in his early days. However, with the melody a classic romantic tendency largely dominates, as is the case with the form. Almost all the composers selected for the album also present a tendency to use modal ranges of tones, which gives a touch of melancholy to many pieces. It's a catchy music made of great quality inspiration and creation.

Eni Dibra Hoffmann, the talented Albanian pianist, successfully conveys this music with an interpretation of exceptional quality.

Daniel Andres

Tonin Harapi (1926–1992) studied composition during the 60s starting at the Tchaikovsky Moscow State Conservatory followed by the National Conservatory in Tirana. From 1964 until the end of his life, he taught composition and analysis. His compositions include important choral genres, piano instrumental concertos, vocal and symphonic suites, movie music, choreographic scenes and chamber music. He became well known for his vocal and piano short romances.

Romance (1962) in A flat major is distinguished by its wide breathing of the phrase, the particularly prominent lyrics as well as the singing intertwined with the dexterous piano texture.

Temë e variacione “Delja Rude” (Theme and variations, 1962) in G minor is based on the melody from the theme of *Sheep Rude*. There are nine variations with closed sections that explore the expressive potential of the melody relying on the rich piano texture, in the harmonic contrasts and on the free developments that go towards the expansion of the original form.

Albert Paparisto (1925–2014) studied at the Tchaikovsky State Conservatory in Moscow under Dimitri Shostakovich. He has led TOB (Theater of Opera and Ballet Orchestra) and is the founder of the National Conservatory of Tirana, where he led the Theoretical class. For political reasons he transferred to Shkodra as a conductor at the House of Culture and director of the music school. In 1971 he returned to Tirana at the Conservatory as a Professor of Musicology. He has composed works mainly of small vocal and instrumental genres.

Humoreska (1957) presents in another stylistic form especially in terms of harmonious structure which, fluctuating in the limits of tonality, gives a special sound to the work. Even the piano texture is distinguished by its dexterity by reinforcing the cheerful tone that characterizes this miniature.

Kang’ e lashtë (Ancient Song, 1963), though summarized in its simplest musical form, manages to formulate a dramatic expression in its rhapsodic character. Distinguished by its wide and deep melody, it is transcribed and played for oboe and violin as well as for piano and orchestra.

Aleksander Peçi (1951) completed his studies in composition in the class of Çesk Zadeja and specialized in the Superior Conservatory of Paris and Santa Cecilia in Rome. His work includes almost all musical genres: opera, symphony, ballet, concerts, rhapsody, poems, chamber music, music for string orchestra, romance, song, sonata, film music, music for electro-acoustic piano, trio and string quartet, dance, choreographic paintings. He is a professor, publisher, producer and festival organizer, president of Pianodrom and director of the Foundation for the Development of Composition. He has been honored with titles such as 'Great Master', 'Merited Artist', 'Honorary Citizen of Përmet'.

Vals i drondafilleve (The Waltz of the Roses, 2014) is inspired by the traditional Shkodra song *The little rose called / where is this beauty coming from*. The major / minor ratio represents the melancholy and brightness of the dewdrops on the flower petals. The work has the elegance of the waltzes of the European tradition.

Valle brilante çame (Brilliant Cham Dance, 2013), with the symbolism of the language of sounds, with the brilliant motive and ternary rhythm, describes the rich spiritual world of Chameria.

Kozma Lara (1930–2019) began composing studies at the Tchaikovsky State Conservatory in Moscow and completed them at the National Conservatory in Tirana. Composer and lecturer, he has written works in the genres of stage, symphony, concert, for orchestral ensembles, as well as in chamber music, with a considerable number of sonatas, instrumental and vocal miniatures. He has served as director of the music department at the Ministry of Education and Culture and the head of the department of theory and composition at the National Conservatory of Tirana. He was Secretary for Music at the League of Writers and Artists and President of the Albanian Section of the International Music Council. He founded the association Tonin Harapi and organized the Albanian Romance Festival.

Balladë (1983) No. 2 in E minor is composed in the second phase of creativity where the stylistic features of the composer are already consolidated. It was awarded first prize in the May decades. Emotional concentration and alternation of monodic recitations with dramatic situations are some of the most characteristic features of this work.

Çesk Zadeja (1927–1997) is one of the most important names in Albanian music art as a composer, academic and lecturer. He is called 'the father of Albanian music' and has composed works based on certain regional characteristics, from Gegëria to Labëri and Toskëri (the three main regions of Albania). He studied composition at the Tchaikovsky State Conservatory in Moscow. His creativity includes ballet, symphony, concert genre, film music, chamber music and a range of instrumental miniatures. He has been honored with the awards 'Merited Artist', 'People's Artist', 'Republic Award', 'Naim Frashëri Order', and the title of Assistant Professor.

Temë e variacione (Theme and variations, 1954) in E minor, the soundtrack of the movie *Skënderbeu*, has used as melodic material the coral *The mountains filled with snow* of Martin Gjoka. It is followed by six variations which remain mainly in the typology of ornamental variations while preserving almost intact the formal structure of the theme. The difference is the final variation which, in its extension, also includes the code function (*Coda*).

Feim Ibrahimi (1935–1997) completed his studies at the National Conservatory of Tirana. His work includes ballet, symphony and symphonic poems, rhapsodies, instrumental concerts, acoustics, film music, chamber music as well as vocal and instrumental miniatures. In 1989 he founded the 'Albanian Music Committee' and the Albanian section of the 'International Council of Music', 'Evenings of New Albanian Music', the European Children's Festival, the 'Pentaton' association. Feim Ibrahimi has been honored with the awards 'People's Artisti', 'Honor of Tirana' and 'Honorary citizen' of the city Durrës.

Toccata (1963), which Ibrahimi composed during his studies, shows the special orientation of the composer, such as his innate tendency of research on style, the structure of the composition, instrumental texture, the form, the diatonic and chromatic modality, and above all the harmony and rhythm which have become his distinctive features. The dual function of structure and Aksak rhythm remains the most important characteristic of the *Toccata*. This particular piece has become an active part of the repertoire of Albanian performers within Albania and internationally.

Limoz Dizdari (1942) studied at the State Conservatory of Tirana. He has written symphonic, vocal, instrumental works as well as film music. He founded together with his wife, the foundation and the publishing house 'Dea' as well as the Art Center in Ksamil, where they organize the competition 'Songs of the Earth'. Limoz Dizdari is a People's Artist.

Trio No. 1 Këngët e tokës (Songs of my Land, 1975) is distinguished for its lyricism, clear harmony, passionate developments. Dizdari prefers soft and expressive sounds, in the mostly middle register where the timbre is more complete and closer to the human voice. Winner of the first prize in the Decades of May, the composer dedicated it to his wife. On this work the composer states: "Its creation was born as a divine spiritual force in an atheist state like ours. Opinion and criticism awarded the first prize, but in time what gives me most happiness is the fact that I hear her sounds from artists with different techniques, with pure souls and warm hearts full of passion".

The composer is not the one who writes music, but the one who cannot live without writing music.

Tonin Harapi

Eni Dibra Hoffmann (1979)

Pianist, Eni Dibra Hoffmann was born into a family of artists. From a young age she began participating in Albanian national competitions such as 'Epta', 'Competition with Albanian Works' and 'Young Pianist', where she was awarded first prize. After graduating from 'Jordan Misja', an arts high school in Tirana, she continued her higher education at the Neuchâtel Conservatory, Switzerland. She was a member of Sylviane Deferne's studio where she completed the Virtuoso Class with very high results. She also completed studies for chamber music and lieder accompaniment under the direction of Marc Pantillon. She has performed in masterclasses with Naum Shtarkman, Luiz

de Moura Castro, Paul Badura Skoda, Florent Boffard and Gerardo Vila. In 2006 Eni Dibra Hoffmann won the award for Best Accompanist in '12th Concorso internazionale di canto solistico' in Gorizia. Under the sponsorship of Pro Helvetia, she toured Albania with soprano Alessandra Boer. She was invited to the Pianodrom Festival as a duo to perform Albanian music with her mother, Anita Tartari. She also played Beethoven's *Triple Concerto* with Yukiko Okukawa and Sebastien Breguet accompanied by the Symphony Orchestra of the Albanian Radio Television. She currently lives in Bienne, Switzerland, and shares her passion through teaching piano at the Musikschule Seeland and performing regularly.

Eriona Jaho (1982)

Violinist, Eriona Jaho was born into a family of artists and started playing the violin at the age of six. After attending the artistic high school 'Jordan Misja', she earned the opportunity to study at the Folkwang University in Essen, Germany with Prof. Vesselin Paraschkevov. After graduating with the highest honors, she was invited to Master as a Concertist and Chamber Music with Prof. Dirk Mommertz and Andreas Reiner. She has participated in several masterclasses with renowned artists such as Prof. Ami Flamer, Pinchas Zuckermann, Fauré Quartett, and Morgenstern Trio. She has been awarded scholarships by Pauli Stiftung, Albert Eckstein Stiftung, Folkwang University Excellence Scholarship. From 2008-2011 she was a member of the Folkwang Kammerorchester Chamber Orchestra. Additionally, she served as Associate Concertmaster of the Lübeck Philharmonic Orchestra from 2011-2012. She is currently a member of the NDR Radio Orchestra in Hanover which has a wide repertoire of recordings and tours around the world. In 2012 Eriona Jaho performed the Brahms *Double Concerto* as a soloist with the orchestra of the Albanian Radio and Television. She continues to be engaged as a soloist and chamber musician throughout Germany and beyond.

Marsela Bineri (1975)

Marsela Bineri began studying cello at the age of six with Mr. M. Denizi at the artistic high school 'Jordan Misja', Tirana. With a scholarship from the Hellenic Conservatory of Athens, she continued her studies in the class of Mrs. Hadjigeorgiou, where she finished her degree with the grade 'Excellent'. She continued her postgraduate studies in Switzerland at the Neuchâtel Conservatory in the class of Mr. Luc Aeschlimann. Attestation de Perfectionnement (Grade - Very Good) and Prix de Virtuosité (Grade -Distinguished). She has actively attended seminars in Greece, Switzerland and France with Courmont, Lasserre, Latzko, Guye, and Boecher. She was also a member of the Pan-European Youth Orchestra Gustav Mahler under the direction of conductor Franz Welser-Most. From a young age she has participated in many chamber music ensembles and symphony orchestras. She has collaborated with the Hellenic Philharmonic Orchestra, the State Orchestra, the Athens Opera and Ballet Orchestra and the Neuchâtel Chamber Orchestra (Switzerland). She has also appeared in a large number of recitals, both solo and chamber music. Today she is a member of the Greek Radio and Television Symphony Orchestra. She plays a cello made by H. C. Silvestre de Lion 1872.

KOMPOZITORËT SHQIPTARË ROMANTISME SONORE D'ALBANIE

Disku përmban emra kompozitorësh shqiptarë të cilët këtu në Evropën perëndimore janë pothuajse të padëgjuar. “Tinguj romantik shqiptarë” quhet titulli i albumit, edhe pse kompozitorët i kanë shkruar pjesët e tyre në gjysmën e dytë të shekullit të 20-të. Tonin Harapi (*1926) ka studiuar në Moskë dhe ishte profesor kompozicioni në Konservatorin Shtetëror në Tiranë. Albert Papparisto (*1925) ishte themelues dhe drejtues i Konservatorit Shtetëror si dhe muzikolog i mirënjohur. Ka studjuar gjithashtu në Moskë për musikologji dhe deri në fund të jetës së tij në vitin 2014 mbetet një personalitet domethënës për jetën muzikore shqiptare. Aleksander Peçi, lindur në vitin 1951 është kompozitori më i ri i këtij grupi. Ka studjuar në Tiranë dhe që nga viti 1986 është kompozitor me profesion të lirë, por gjithashtu dhe profesor në Akademinë e Arteve në Tiranë¹. Një tjetër përfaqësues është Kozma Lara (*1930), i cili studioi në Moskë dhe Tiranë dhe ka kompozuar në të gjitha gjinitë. Edhe Çesk Zadeja (*1927) ka studjuar në Moskë dhe njihet si “Babai i muzikës shqiptare”. Feim Ibrahim (*1935) njihet si kompozitori i parë që studioi vetëm në Shqipëri. U bë më vonë drejtor i Operas dhe Balletit dhe dha mësim për kompozicion në Konservatorin Shtetëror në Tiranë. Përfaqësuesi i fundit është Limoz Dizdari, “Artist i Popullit”, lindur në 1942, që

mbyll këtë përmbledhje me të vetmen pjesë për muzikë dhome, një trio me piano.

Shqipëria ishte dhe është një vend i panjohur në historinë e muzikës evropiane. Ndërkohë që vende të Evropës së Mesme si Polonia, Çekia e Rusia, si dhe pjesa perëndimore e Spanjës, në shekullin e 19-të arritën një kulturë të vetën muzikore, bazuar në muzikën popullore të vendit, një pjesë e madhe e Ballkanit jugor mbeti mënjane. Vetëm në shekullin e 20-të mori jetë në Shqipëri një kulturë muzikore vendase, por eksponentët më të rëndësishëm të asaj periudhe e morën bazën pas Luftës së Dytë Botërore në Konservatorin e famshëm të Moskës dhe më pas ja transmetuan studentëve të tyre në Konservatorin shtetëror të sapoformuar të Tiranës. Kështu që muzika shqiptare pas Luftës së Dytë Botërore ishte pothuajse tërësisht nën ndikimin e kulturës politike zyrtare të Bashkimit Sovjetik. Falë Béla Bartók-ut, Zoltán Kodály-t dhe nxënësve të tyre, Hungaria kishte një gjuhë muzikore moderne që nga melodia dhe pikëpamja ritmike ishte shumë e ngjashme me muzikën popullore, ose e ashtuquajtura muzika e fshatarëve. Në Poloninë e viteve '60 u zhvillua me Lutoslawski-n dhe Penderecki-n një gjuhë muzikore moderne, e ndikuar nga rryma avantgardiste perëndimore, por që ruante një karakter të vetin.

Në Bashkimin Sovjetik u zhvilluan dy shkolla të ndryshme: njëra ishte ajo e Dimitri Schostakowitsch dhe Serge Prokofieff,

¹ Emri i ri i Konservatorit të Tiranës

vazhdimisht në konflikt me kulturën politike zyrtare, por që në Perëndim ishte e njohur. Tjetra ishte shkolla ose "linja e besnikëve", që përfaqësohej nga kompozitorë si Nikola Mjaskowski ose Dimitri Kabalewski, zyrtarisht të mbështetur nga shteti, por që në Evropën perëndimore nuk merreshin seriozisht. Në gjysmën e dytë të shekullit të 20-të kompozitorët rusë si Edison Denissov, Alfred Schnittke dhe Sofia Gubaidulina u orientuan përherë e më shumë mbas rrymave avangardiste të perëndimit, por punuan sidomos në vitet e mëvonëshme të jetës së tyre më të shumtën e kohës në emigrim.

Pjesa më e madhe e kompozitoreve shqiptarë e formuan bagazhin e tyre muzikor në Konservatorin e Moskës dhe jua transmetuan nxënësve të tyre në Konservatorin shtetëror të sapoformuar të Tiranës. Për këtë arsye pjesët për piano dhe muzikë dhome që prezantohen në këtë disk janë nën frymën e shkollës ruse. Tendencat avangardiste perëndimore si atonaliteti, muzika dymbëdhjetonëshe ose serializmi i shkollës së Darmstadt-it ishin të përçmuara.

Ky disk, siç e thotë dhe vetë titulli, është i orientuar nga romantizmi. Melodia ka pak tinguj nga këngët popullore, harmonia përkon me arritjet romantike të vonshme duke evituar kromatizmin e tepruar. Aleksander Peçi dhe Albert Papparisto i lejojnë vetes udhëtime në një tonalitet të zgjeruar, madje edhe bitonalitet. "Humoreska" e Papparistos ka ndikime të

Prokofieff-it të hershëm. Në përgjithësi sundon melodia dhe forma klasiko-romantike. Pothuajse të gjithë kompozitorët e prezantuar kanë një tendencë për shkallët modale, e cila i jep një frymë melankolike shumë prej veprave të tyre. Është një muzikë tërheqëse me cilësi të larta frymëzimi dhe përpunimi.

Është meritë e pianistes Eni Dibra Hoffmann me origjinë shqiptare, që na e përcjell këtë muzikë me një cilësi të jashtëzakonshme interpretimi.

Daniel Andres

Tonin Harapi (1926–1992) Studimet për kompozicion i kreu përgjatë viteve '60, fillimisht në Konservatorin Shtetëror "Tchaikovsky" të Moskës e pastaj në Konservatorin Shtetëror të Tiranës. Që prej vitit 1964 deri në fund të jetës së tij ka qënë pedagog i kompozicionit dhe analizës. Krijimtaria e tij përfshin gjini të rëndësishme vokale, koncerte instrumentale për pianoforte, suite vokale dhe sinfonike, muzike filmi, tablloza koreografike, muzikë dhome. Shquhet posaçërisht në gjininë e romancave vokale dhe atyre të vogla kryesisht për pianoforte.

Romance (1962) në La bemol maxhor dallohet për frymëmarrjen e gjerë të frazimit, lirika posaçërisht e spikatur, këndueshmëria e ndërthurur me fakturën e zhdërvjelltë pianistike.

Temë e variacione (1962) në Sol minor, e mbështetur në melodinë e këngës pastorale *Delja Rude*, ka nëntë variacione me seksione të mbyllura që eksplorojnë potencialin shprehës të melodisë duke u mbështetur në fakturën e pasur pianistike, në kontrastet harmonike dhe në zhvillimet e lira që shkojnë drejt zgjerimit të formës origjinale që u dha jetë.

Albert Paparisto (1925–2014), kreu studimet në Konservatorin Shtetëror "Tchaikovsky" të Moskës nën drejtimin e D. Shostakoviç. Ka drejtuar TOB dhe është themelues i Konservatorit Shtetëror të Tiranës, ku dhe drejton klasën e Teorikut. Për arsye politike transferohet në Shkodër si dirigjent në Shtëpinë e Kulturës dhe drejtor i shkollës së muzikës. Në vitin 1971 rikthehet në Tiranë në Konservator si Profesor i Muzikologjisë. Ka kompozuar vepra kryesisht të gjinive të vogla vokale dhe instrumentale.

Humoreska (1957) paraqet në tjetër trajta stilistike posaçërisht përsa i përket strukturës harmonike e cila, duke u luhatur në kufijtë e tonalitetit, i jep një tingëllim të veçantë veprës. Edhe faktura panistike dallohet për zhdërvjelltësinë e saj duke përforcuar tonin gazmor që tipizon këtë miniaturë.

Kang' e lashtë (1963), ndonëse e përmbledhur në formën më të thjeshtë muzikore, arrin të formulojë një shprehje dramatike në karakterin e saj rapsodik. Dallohet për melodinë e gjërë e të thellë, për këtë cilësi është transkriptuar dhe luajtur dhe për oboe e violinë si edhe për piano dhe orkestër.

Aleksander Peçi (1951), ka përfunduar studimet për kompozicion në klasën e Ç.Zade-së dhe është specializuar në Konservatorin Superior të Parisit dhe në “Santa Cecilia” në Romë.

Krijimtaria e tij përfshin pothuajse të gjitha gjinitë muzikore: opera, simfoni, balet, koncerte, rapsodi, poema, muzik dhome, muzik për orkestër harqesh, romanca, këngë, sonata, muzik filmi, muzik për piano elektroakustike, trio dhe kuartete harqesh, valle, tablo koreografike. Është profesor, botues, producent e organizator festivalesh, president i “Pianodrom” dhe drejtor i “Fondacionit për zhvillimin e kompozicionit”. Ai është nderuar me titujt si “Mjeshtër i madh”, “Artist i merituar”, “Qytetar nderi i Përmetit”.

Vals i drondafilleve (2014) është frymëzuar nga kënga tradicionale shkodrane *Mori drondafillja e vogëllku e ke pas ket bukuri*. Raporti mazhor/minor përfaqëson melankoninë dhe shkëlqimin e pikave të vesës në petalet e luleve. Vepra ka elegancën e valseve të traditës evropiane.

Valle brilante çame (2013), me simbolikën e gjuhës së tingujve, me motivin brilant dhe ritmin ternar, përshkruan botën e pasur shpirtërore të Çamerisë.

Kozma Lara (1930–2019) i filloi studimet për kompozicion në Konservatorin Shtetëror “Tchaikovsky” të Moskës dhe i përfundoi në Konservatorin Shtetëror të Tiranës. Kompozitor dhe pedagog, ka shkruar vepra në gjinitë skenike, simfonike, koncertore, për ansamble orkestrale, si dhe në muzikën e dhomës, me një numër të konsiderueshëm sonatash, e miniaturash instrumentale e vokale. Ka qënë drejtor i departamentit të muzikës në Ministrinë e Arsimit dhe të Kulturës, shef i katedrës së teoritikës dhe kompozicionit në Konservatorin Shtetëror të Tiranës. Sekretar për muzikën pranë “Lidhjes së Shkrimtareve dhe Artisteve” dhe Kryetar i Seksionit Shqiptar të International Music Council. Ka themeluar shoqatën “Tonin Harapi” dhe organizuar Festivalin e Romances Shqiptare.

Balladë nr. 2 (1983) në Mi minor është kompozuar në fazën e dytë të krijimtarisë ku tiparet stilistike të autorit janë tashmë të konsoliduara. Është vlerësuar me çmim të parë në dekadat e Majit. Përqëndrimi emocional, alternimi i recitativëve monodikë me situata dramatike, faktura e zhdërvjellët pianistike janë disa nga tiparet më karakteristike të kësaj vepre.

Çesk Zadeja (1927–1997) është ndër emrat më të rëndësishëm të artit muzikor shqiptar si kompozitor, akademik dhe pedagog. Është quajtur “babai i muzikës shqiptare” dhe ka kompozuar vepra të mbështetura në karakteristika krahinore të caktuara, nga Gegëria në Labëri e Toskëri. Ka studjuar për kompozicion në Konservatorin Shtetëror “Tchaikovsky” të Moskës. Krijimitaria e tij përfshin baletë, simfoni, gjini koncertore, muzikë filmi, muzikë dhome e një varg miniaturash instrumentale. Është nderuar me çmimet “Artist i Merituar”, “Artist i Popullit”, “Çmim Republike”, “Urdhri Naim Frashëri”, dhe titujt Docent e Profesor.

Temë e variacione (1954) në Mi minor, kolona zanore e filmit *Skëndërbeu*, ka shfrytëzuar si material melodik koralen *Kenkan mbushur malet me dëborë* të Martin Gjoka-s. Ajo pasohet me gjashtë variacione të cilët mbeten kryesisht në tipologjinë e variacioneve ornamentale duke ruajtur pothuajse të paprekur strukturën formale të temës. Dallim bën variacioni final i cili, në zgjerimin e tij, përfshin edhe funksionin e kodës (Coda).

Feim Ibrahim (1935–1997) Studimet i kreu tërësisht në Konservatorin Shtetëror të Tiranës. Krijimtaria e tij përfshin baletin, simfoni dhe poema sinfonike, rapsodi, koncerte instrumentale, akusmatikë, muzikë filmi, muzikë dhome si dhe miniatura vokale dhe instrumentale. Në vitin 1989 themelon “Komitetin Shqiptar të Muzikës” dhe seksionin shqiptar ë “International Council of Music”, “Mbrëmjet e Muzikës së Re Shqiptare”, Festivalin Europian të fëmijëve, shoqatën “Pentaton”. Feim Ibrahim është nderuar me titujt, “Artist i Popullit”, titullin “Nderi i Tiranës” dhe “Qytetar Nderi” i qytetit të Durrësit.

Toccata (1963), e kompozuar gjatë studimeve, dëshmoi orientimin krejt të veçantë të kompozitorit dhe krijën e tij të lindur për hulumtime të thelluara stilistike, të strukturës kompozicionale, të fakturës instrumentale, të formës, të modalitetit diatonik e kromatik, e posaçërisht të harmonisë dhe ritmit të cilët do të mbetet trajta dalluese e tij. Funkzioni i dyfishtë formal dhe ritmika aksak-e mbeten tiparet më të rëndësishme të *Toccata-s* e cila, ajo ka hyrë në repertorin aktiv të shumë interpretëve brenda dhe jashtë Shqipërisë.

Limoz Dizdari (1942) i ka kryer studimet në Konservatorin Shtetëror të Tiranës. Ai ka shkruar vepra simfonike, vokale, instrumentale si dhe muzikë filmi. Ka themeluar së bashku me gruan e tij, fondacionin dhe shtëpinë botuese “Dea” si dhe Qendrën e Artit në Ksamil, ku organizojnë konkursin “Këngët e Tokës”. Limoz Dizdari është Artist i Popullit.

Trio nr 1. Këngët e tokës (1975) dallohet per lirizmin, harmoninë e qartë, zhvillimet pasionale. Dizdari preferon tingëllimet e buta dhe shprehëse, në regjistrin kryesisht të mesëm ku timbrika rezulton më e plotë e më pranë zërit njerëzor. Fituese e çmimit të parë në Dekadat e majit, kompozitori ja ka dedikuar bashkëshortes së tij. Mbi këtë vepër kompozitori shprehet: “Krijimi i saj lindi si një forcë shpirtërore hyjnore në një shtet ateist si yni. Opinioni dhe kritika e vlerësuan me çmim të parë por me kohë lumturinë ma dha fakti se tingujt e saj i dëgjoj nga artistët me teknika të ndryshme, me shpirtra të pastër e zemëra të ngrohta e plot pasion”.

Kompozitor nuk është ai që shkruan muzikë, por ai që nuk rri dot pa shkruar muzikë.

Tonin Harapi

Eni Dibra Hoffmann (1979)

Ka lindur në një familje artistësh. Që e vogël ka marr pjesë në konkurse kombëtare si “Epta”, “Konkursi me vepra shqiptare” dhe “Pianisti i Ri”, që është vlerësuar me çmim të parë. Pas mbarimit të Liceut artistik “Jordan Misja” në Tiranë vazhdon studimet e larta në Konservatorin e Neuchâtel-it (Zvicër) në klasën e Sylviane Deferne ku përfundon virtuozezin me rezultate shumë të mira, si dhe studimet për muzikë dhome dhe shoqërim “Lied” nën drejtimin e Marc Pantillon. Ka ndjekur Masterclasse me Naum Shtarkman, Luiz de Moura Castro, Paul Badura Skoda, Florent Boffard dhe Gerardo Vila. Në vitin 2006 fiton çmimin si shoqëruesja më e mirë e konkursit “12° Concorso internazionale di canto solistico” në Gorizia dhe, me mbështetjen e Pro Helvetia, realizon një turne në Shqipëri me soprano Alessandria Boër. Ka qënë e ftuar në festivalin Pianodrom si duo me muzikë shqiptare me nënën e saj Anita Tartari dhe nga Orkestra Simfonike e Radio Televizionit Shqiptar me Triplin e Beethoven në trio me Yukiko Okukawa dhe Sebastian Breguet. Aktualisht jeton në Bienne dhe ndan pasionin e saj si pedagoge e pianos në “Musikschule Seeland” dhe aktiviteteteve koncertale.

Eriona Jaho (1982)

Ka lindur në një familje artistësh dhe filloi të luaj violinë që në moshën 6 vjeçare. Pas Liceut Artistik “Jordan Misja” fitoi të drejtën e studimeve në Universitetin Folkwang në Essen të Gjermanisë me Prof. Vesselin Paraschkeov. Pas diplomimit me notë maksimale fitoi gjithashtu të drejtën e Masterit si Koncertiste dhe Muzikë dhome me Prof. Dirk Mommertz dhe Andreas Reiner. Ka marr pjesë në disa Meisterkurse si për shëmbull tek Prof. Ami Flamer, Pinchas Zuckermann, Fauré Quartett, Morgenstern Trio etj. Është vlerësuar me bursat Pauli Stiftung, Albert Eckstein Stiftung, Burse Ekselence të Universitetit Folkwang. Nga viti 2008-2011 ka qënë anëtare e Orkestrës së dhomës Folkwang Kammerorchester, ndërkohë që nga viti 2011-2012 ka qënë vicespale në Orkestrën Filarmonike të Lübeck-ut Për momentin është anëtare e orkestrës së Radios së NDR në Hannover e cila ka një repertor të gjërë me incizime dhe turne në të gjithë botën. Një ndër performancat e saja në Shqipëri ka qënë në 2012 me Dublin e Brahmsit si soliste me orkestrën e Radiotelevizionit Shqipëtar. Ajo është e angazhuar si soliste, si dhe në shumë formacione muzike dhome në Gjermani dhe më gjërë.

Marsela Bineri (1975)

Në moshën 6 vjeçare fillon studimet për violonçel me z. M. Denizi në liceun artistik “Jordan Misja”, Tiranë. Me bursë nga Konservatori Hellenic i Athinës vazhdon studimet në klasën e zonjës Hadjiigeorgiou ku perfundon me diplomë me notën “Shkelqyeshem”. Vazhdon studimet pasuniversitare në Zvicër në Konservatorin e Neuchâtel-it në klasën e Z. Luc Aeschlimann. Attestation de Perfectionnement (Nota - Shumë mirë) dhe Prix de Virtuositëe (Grade Distinguished). Ka ndjekur aktivisht seminare në Greqi, Zvicër dhe Francë me Courmont, Lasserre, Latzko, Guye, Boecher etj. Ishte gjithashtu anëtare e Orkestrës Rinore Pan-Evropiane Gustav Mahler nën drejtimin e dirigjentit Franz Welser-Most. Që në moshë të re ka marre pjesë në shumë ansamble të muzikës së dhomës dhe orkestra simfonike. Ka bashkëpunuar me Orkestrën Filharmonike Helenike, Orkestrën Shtetërore, Orkestrën e Operas dhe Baletit në Athinë dhe Orkestrën e Dhomës Neuchâtel (Zvicër). Gjithashtu është shfaqur në shumë recitale personale dhe si soliste. Sot është anëtare e Orkestrës Simfonike të radiotelevizionit Grek. Luan me violoncel H. C. Silvestre de Lion 1872.

ALBANISCHE KOMPONISTEN ROMANTISME SONORE D'ALBANIE

Die CD enthält Werke von albanischen Komponisten deren Namen hier in Westeuropa kaum bekannt sind. "Romantisme sonore d'Albanie" ist der Titel des Albums, Romantik also obwohl die Komponisten ihre Werke alle in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts geschaffen haben. Tonin Harapi (*1926) hat in Moskau studiert und war Kompositionslehrer am Konservatorium von Tirana. Albert Papparisto (*1925) war der Gründer und erster Direktor des Staatlichen Konservatoriums von Albanien und ein anerkannter Musikologe. Er hat ebenfalls in Moskau theoretische Philosophie wie Musik studiert und war bis zu seinem Tod im Jahr 2014 eine führende Persönlichkeit des albanischen Musiklebens. Aleksander Peçi ist mit Jahrgang 1951 der jüngste Komponist des Kompendiums. Er hat in Tirana studiert und ist seit 1986 freischaffender Komponist unterrichtet aber auch an der Akademie der Künste in Tirana¹. Ein weiterer Vertreter ist Kozma Lara (*1930), der in Tirana und Moskau studierte und als Komponist für alle Gattungen Werke schrieb. Auch Çesk Zadeja (*1927) hat in Moskau studiert und gilt als der "Vater der albanischen Musik". Feim Ibrahim (*1935) gilt als der erste wichtige Komponist, der ausschliesslich in Albanien studierte, er wurde später Direktor des Opern- und Ballettheater von Tirana und unterrichtete Musiktheorie am

Konservatorium von Tirana. Schliesslich Limoz Dizdari mit Jahrgang 1942 ist "Verdienter Künstler Albanien" und schliesst die Sammlung mit dem einzigen Kammermusikwerk, einem Klaviertrio.

Albanien war und ist noch in der europäischen Musikgeschichte ein unbekanntes Land. Während mitteleuropäische Länder wie Polen, Tschechien (Böhmen) und auch Russland und im Westen Spanien im 19. Jahrhundert allmählich eine eigene Musikkultur, basierend auf der einheimischen Volksmusik schufen, stand der südliche Balkan weitgehend abseits. Erst im zwanzigsten Jahrhundert entstand in Albanien eine eigene Musikkultur, aber die meisten Exponenten holten sich ihr Rüstzeug nach dem zweiten Weltkrieg am berühmten Konservatorium von Moskau und gaben ihr Wissen und Können ihren Schülern am noch jungen Staatlichen Konservatorium von Tirana weiter. So stand die albanische Musik nach dem zweiten Weltkrieg fast ausschliesslich unter dem Einfluss der offiziellen Kulturpolitik der Sowjetunion. Ungarn hatte dank Béla Bartók und Zoltán Kodály und deren Schülern eine eigenständige moderne Musiksprache, die in melodischer wie auch vor allem rhythmischer Hinsicht sehr stark auch von der Volksmusik, der Musik der Bauern, geprägt war. In Polen entwickelte sich ab den sechziger Jahren mit Lutoslawski und Penderecki eine moderne Musiksprache, die bereits von der westlichen Avantgarde beeinflusst war, aber sich doch einen eigenständigen Charakter bewahrte.

¹ Neuer Name des Konservatoriums Tirana

In der Sowjetunion entwickelten sich zwei unterschiedliche Schulen, diejenige von Dimitri Schostakowitsch und Serge Prokofieff, die oft in Konflikt mit der offiziellen Kulturpolitik geriet, aber im Westen anerkannt war und den "linientreuen" Komponisten wie Nikola Mjaskowski oder Dimitri Kabalewski, die offiziell unterstützt waren aber im westlichen Europa nicht ernst genommen wurden. In der zweiten Hälfte des zwanzigsten Jahrhunderts orientierten sich sowjetische Komponisten wie Edison Denissov, Alfred Schnittke und Sofia Gubaidulina vermehrt an avantgardistischen Strömungen des Westens, arbeiteten aber in späteren Lebensjahren vorwiegend in der Emigration.

Die meisten albanischen Komponisten holten sich ihr kompositorisches Rüstzeug am Konservatorium von Moskau und gaben ihr Wissen und Können auch an ihre Schüler am noch jungen staatlichen Konservatorium von Tirana weiter. So entsprechen die Klavier- und Kammermusikwerke, die auf der CD vorgestellt werden, der anerkannten sowjetischen Schule, was heisst, alle westlichen avantgardistischen Tendenzen wie Atonalität, Zwölftonmusik oder gar Serialismus der Darmstädter Schule waren verpönt.

Wir begegnen auf der CD, wie schon der Titel sagt einem traditionell ausgerichteten Romantismus. Es gibt wenige volksliedhafte Anklänge in der Melodik, die Harmonik entspricht im Wesentlichen den

spätromantischen Errungenschaften wobei auch exzessive Chromatik vermieden wird. Aleksander Peçi und Albert Papisisto erlauben sich Ausflüge in eine erweiterte Tonalität oder gar Bitonalität, die "Humoreska" von Papisisto hat einen Anflug von frühem Prokofieff. Doch weitgehend herrscht eine klassisch-romantische Melodiegestaltung und auch Formgebung vor. Fast alle der vorgestellten Komponisten haben einen Hang zu modalen Tonleitern, was vielen Stücken einen Hauch von Melancholie verleiht. Es ist eine eingängliche Musik von an sich hoher Qualität der Eingebung und der Verarbeitung.

Es ist ein Verdienst der Pianistin Eni Dibra Hoffmann mit albanischen Wurzeln, diese Musik in hervorragender Qualität der Interpretation zu vermitteln.

Daniel Andres

COMPOSITEURS ALBANAIS ROMANTISME SONORE D'ALBANIE

Ce CD contient des œuvres de compositeurs albanais dont les noms sont pratiquement inconnus ici, en Europe occidentale. "Romantisme sonore d'Albanie" est le titre de l'album. Romantisme, bien que les compositeurs aient tous écrit leurs œuvres dans la seconde moitié du 20ème siècle. Tonin Harapi (*1926) a étudié à Moscou et a ensuite été professeur de composition au Conservatoire National d'Albanie, à Tirana. Albert Papparisto (*1925), le fondateur et le premier directeur du Conservatoire National, était un musicologue renommé. Il a également étudié à Moscou et a été une figure de proue de la vie musicale albanaise jusqu'à sa mort en 2014. Aleksander Peçi, né en 1951, est le plus jeune compositeur du compendium. Il a étudié à Tirana, est devenu compositeur indépendant en 1986 et enseigne encore à l'Académie des Arts de Tirana¹. Un autre compositeur, Kozma Lara (*1930) qui s'est formé à Tirana et Moscou, se distingue par le grand nombre d'œuvres produites. Česk Zadeja (*1927), qui a lui aussi étudié à Moscou, est considéré comme le "père de la musique albanaise". Quant à Feim Ibrahim (*1935), il est le premier compositeur important à avoir étudié exclusivement en Albanie. Devenu directeur du Théâtre d'Opéra et de Ballet de Tirana, il a enseigné la théorie musicale au Conservatoire National. Enfin,

Limoz Dizdari, né en 1942 et "artiste émérite d'Albanie", clôt cette sélection avec la seule œuvre de musique de chambre de ce CD, un trio pour piano, violon et violoncelle.

L'Albanie était et est encore un pays inconnu dans l'histoire de la musique en Europe. Alors qu'au 19ème siècle, les pays d'Europe centrale tels que la Pologne, la République tchèque (Bohême), la Russie, et en Europe de l'Ouest l'Espagne, créaient progressivement leur propre culture musicale basée sur leur musique populaire, les Balkans du Sud sont restés largement isolés. Ce n'est qu'au 20ème siècle qu'une culture musicale spécifique à l'Albanie a commencé à voir le jour. Mais la plupart de ses compositeurs se sont formés à la suite de la seconde guerre mondiale au célèbre Conservatoire de Moscou, avant de transmettre leurs connaissances à leurs élèves au Conservatoire National d'Albanie. Ainsi, après la seconde guerre mondiale, la musique albanaise se trouvait presque exclusivement sous influence de la politique culturelle officielle de l'Union soviétique. Grâce à Béla Bartók, à Zoltán Kodály et à leurs élèves, la Hongrie disposait d'un langage musical plus moderne qui, en termes de mélodie, mais aussi et surtout en termes de rythme, était très largement influencé par la musique populaire, la musique des paysans. En Pologne, un langage musical moderne, déjà influencé par l'avant-garde occidentale mais conservant néanmoins son caractère original, apparaissait avec Lutoslawski et Penderecki à partir des années 1960.

¹ Nouveau nom du Conservatoire National d'Albanie à Tirana

Alors qu'en Union soviétique, deux écoles différentes se développaient : d'une part celle de Dimitri Schostakowitsch et Serge Prokofieff, qui entraient souvent en conflit avec la politique culturelle officielle mais qui était reconnue en Occident et, d'autre part, celle de compositeurs fidèles au style officiel tels que Nikola Mjaskowski ou Dimitri Kabalewski qui, elle, n'était pas prise au sérieux en Europe occidentale. Dans la seconde partie du 20ème siècle, les compositeurs soviétiques tels qu'Edison Denissov, Alfred Schnittke et Sofia Gubaidulina suivaient davantage les tendances d'avant-garde en Occident, où ils ont d'ailleurs émergé plus tard pour poursuivre leur travail.

La plupart des compositeurs albanais ont acquis leurs compétences au Conservatoire de Moscou et ont transmis à leur tour ce savoir aux élèves du Conservatoire National d'Albanie, qui venait juste d'être créé. Par conséquent, les œuvres de piano et de musique de chambre présentées sur ce CD sont sur la même ligne que l'école soviétique reconnue. Etant donné que toutes les tendances d'avant-garde occidentales telles que l'atonalité, la musique à douze tons ou même le sérialisme de l'école de Darmstadt étaient mal vues à Moscou, il en allait de même en Albanie.

Comme le suggère le titre du CD, les morceaux sont empreints de romantisme traditionnel. Il y a peu de sons issus de chants populaires dans la mélodie, l'harmonie correspond essentiellement aux œuvres du romantisme tardif, tout en

évitant un chromatisme excessif. Aleksander Peçi et Albert Papisisto se permettent des excursions dans une tonalité élargie et même dans une bitonalité ; la "Humoreska" de Papisisto recèle une pointe de Prokofieff à ses débuts. Cependant, ce qui prédomine toutefois, c'est un romantisme classique tant au niveau de la mélodie que de la forme. Presque tous les compositeurs sélectionnés pour cet album tendent à utiliser les échelles de tons modales, donnant ainsi à de nombreuses pièces une touche de mélancolie. C'est une musique accrocheuse de grande qualité d'inspiration et de création.

La pianiste Eni Dibra Hoffmann, d'origine albanaise, a le grand mérite de transmettre cette musique avec une qualité d'interprétation exceptionnelle.

Daniel Andres

Recordings: Biel/Bienne, Switzerland, Aula des Tilleuls, 28-30 September 2019 (Solo);
Evilard, Switzerland, 26 January 2019 (Trio Live)

Disc-Producer: VDE Gallo

Recording producer, editing & mastering: Richard Kuster

Piano: Steinway & Sons D

Photos: Laurence Gay-Crosier

Monument of Tiranë: free stock image

Liner notes (in German): Daniel Andres, August 2020

Translations: Macha Burkhalter, Barbara Hoffmann, Sokol Nikaj, Liza Nicod

Artwork/Layout: G. Paolo Zeccara, Italy

Many thanks to: Richard Kuster, Gerardo Vila, Ira Panduku, Suela Jorgaqi